ئێگزیستانسیالیزم((بوونگەرایی)) سەرنجڕاکێشەوشیاوی بایەخپێدانە، بەڵامکێ جورئەتی ئەوەدەکاتکەپێناسەی بکات؟(مارتن هایدگەر)بەرجەستەترینفەیلەسوفی قوتابخانەی ئەڵمانی، نکوڵی لەمزاراوەیەکرد، هەروەها (کارل یاسپەرس وکامۆ)شرەتیانکردەوە، سارتەریش هەروای کردتائەوەیکەبەکارهێنانی گشتی ئەم زاراوەیەناچاریکردئەوەقبوڵبکات.

گابرێلمارسێلکەدیارترینئەندێشەکانی هایدگەروسارتەری رەتکردەوە، برەوی بەم چەمکەدا، ئەمزاراوەیەبەناوی (دیالەکتیکی ئێگزیستانسیالیزم) لەلایەنکێرکەگۆرەوە بەکارهاتبوو، پاشانبووبەوچەمکەیکەهایدگەر لەمانایهەبوون، یانبوونوەکومەسەلەیەکی بونیادیفەلسەفی چڕیکردەوە، ئەمچەمکە لەبەرهەمەکانیهایدگەروسارتەرداجەختلەسەر پێشکەوتنیبوون–لەڕوویزەمەنوبایەخەوە–دەکاتەوەبەرلەماهیەت((واتەبوونپێشخودو ماهیەتدەکەوێت–وەرگێڕ)).

ئێگزیستانسیالیستلەبەرامبەرئەمباوەڕەدا، کەماهیەتیاجەوهەریمرۆڤ، کەسایەتیو چارەنووسیهەموکەسیدیاریدەکات، باوەڕیوایەکەبوونیهەرکەسێکواقعێکی پەیوەستبەتاکەکەسوپێشکەوتنە، ماهیەت، یانزاتیهەرکەسێکبەرهەمیپلەبەپلەوهەمیشە گۆڕاویئەوەلەڕەوتیزەمەندا.

هۆسێرل و هایدگەر
پێشەنگەکانی ئێگزیستانسیالیزم

ن :ویل وئارێلدۆرانت
لەفارسییەوە :داناعەبدولڕەحمان

وێرای ئەمەلە ئێگزیستانسیالیزمی هایدگەر و سارتەردا بوونی مرۆڤ لەدوای (مردنی یەزدان) دەبێتە جێگەی توێژینەوە، واتە تەنهایی و دڵەڕاوکێی تاکەکەس لە دنیایەکی خاڵی لە ڕێنومایی خودایی و بەهای ئاکاری.

ئێگزیستانسیالیست هەمیشە شێوازی سروشتخوازی ((ناتورالیستی)) لە ڕوانگەی ژیاناسی و مێژووییەوە ڕەتدەکاتەوە و هانی ڕوانگەی دیاردەناسی ((فینومینۆلۆژیا)) دەدات لە ڕوانگەی گەیشتن بە هۆشیاری و گەیشتن بە واقیعیەتی بینین، وەکو دیاردەیەک کە بەسەر هۆشیاریدا ڕوودەدات، ئێگزیستانسیالیزم لە رووکەشدا زۆر شێوازی هەیە و ئەم شێوازانە تەواو جیاوازن لەوەی کە بتوانرێ ئێگزیستانسیالیزم لە گوزارشتێکدا کورتبکرێتەوە، بەڵام بە شێوەیەکی کاتی ئێمە بوونگەرایی بە فەلسەفەی هزری تاکەکەس لە ڕووبەڕووبوونەوە بە دنیای هاوچەرخ پێناسە دەکەین.

چەندین ئەندێشە پێکەوە یەکانگیر دەبن تا ئێگزیستانسیالیزم بەرجەستە بکەن، هیراکلیت پێنج سەدە بەر لە زاین، باس لەم مەسەلەیە دەکات.

هیچ شتێ هەبوو نییە، بەڵکو هەموو شتێ (لە حاڵەتی بوون) دایە، هەموو شتێ لە هەر ساتێکی تر ئەو شتە نییە کە لە ساتی پێشتووتردا هەبووە و دەبێتە شتێ کە لەم ساتەدا نییە، لەم (ڕەوتە هەمەکیەدا) دیاردەی ماهیەت لە کوێیە؟ ڕەوتێکی بەردەوام و گەیشتنە بە لوتکە، یەکێتییەک لە دژایەتی دروستدەکات، جەنگی دژەکان باوکی هەموو شتەکان و سەرچاوەی، سارتەر ئەنجامگیری دەکات لە تیۆرەکانی هیراکلیت و لە تەواوی واقیعەتکە هەموو شتێ پێکهاتەیەکە لە بوون و نەبوون ((هەبوون و عەدەم)).

[redacted]

کیرکەگۆر، هایدگەر و سارتەر لە دەستەواژەی (من بیردەکەمەوە، کەواتە هەم)ی دیکارت (١٦٣٧) ئەمە هەڵدەهێجنکە هۆشیاری مرۆڤ سەرچاوەی بنەرەتی و خاڵی سەرەتای لۆژیکی فەلسەفەیە لەوەی کە بیرکردنەوە و واقعێکە کە ڕاستەوخۆ لە هەر شتێکی تر لەسەرمان ئاشکرا دەبێت و لەوەی کە واقیعەکانی دەرەوە تەنیا بە شێوەیەکی ناڕاستەوخۆ و دووڵیەوە لە ڕێگەی دەرکەوتنیانەوە لەسەر ئەندێشەمان هەستی پێدەکرێت، دەگەینە ئەو ئەنجامەی کە توێژینەوەی ڕاستی جۆری مرۆڤ، توێژینەوەیەکی هزرییە و تیۆرەکانی وەکو ماددەگەرایی (ماتریالیزم) و جەبرگەرایی کە لە توێژینەوەی کەرەستەی دەرەوە سەرچاوە دەگرێ، بەسەر دنیای نامادی هۆشیاری و ئیرادە و ئەندێشەدا بەرامبەر دەبێت، وزە و توانای خۆی لەدەستە دەدات.

پاسکاڵ (١٦٢٣-١٦٦٢) باوەڕی بە (هەڵبژاردن) هەبوو، هەر ئەم بابەتەش ئەوەی خستە ترسەوە، بە بۆچوونی ئەو ((هەڵبژاردن)) دیارییەکی ناموبارەکی خوداوەندە بۆ مرۆڤ، کە گوناهە و وێرای ئەمە بەرپرسیاریەتی، تاوان، دڵەڕاوکێ و نەفرەت لەخۆ دەگرێت.

بە بڕوای پاسکاڵ (مرۆڤ بوونەوەرێکی ئێجگار سەیر و نامۆیە، لە نێویدا سیفاتەکانی فریشتە و ئاژەڵ کۆدەبێتەوە، ((مرۆڤ چڵە قامیشە، لاوازترین شتە لە سروشتدا)) کە هەیەتی وایلێدەکات و دەرک بەوە بکات، کە خاوەنی هێزی فیکری و وزەگەلێکی ئەخلاقی و ڕاچەنینگەلێکی ئاینیە، ئەمانەش ئەگەر مانایەکیان هەبێ مانای ڕەوشێکی ئەگەر ڕاستبێ بڵێین، خوداوەندییە، بەڵام ئەزموون بۆی دەرئەخات کە سەرباری ئەوانەش خاوەنی لەشێکی لەناوچووە و هەڵچوونێکی توند و ئارەزووگەلێکی نەخۆش و نەنگی گەلێکی ناشرینە، توانای بالاترین هزر و نزمترین هەستی هەیە، کەواتە بوونەوەرێکی دووفاقە، مادامەکی کە دڵ و دەروونی بە ئیمان ئاوەدان نییە دەرک بەخۆی ناکات)١.

پاشان هیگڵ بە نقوومبوون لە فەلسەفەی هیراکلیتی دیسانەوە (بوون)ی هەمیشەیی دۆزییەوە، واتە

(ئێستا) كه هه میشه له را برد ووه وه سه‌رده‌رده‌هێنێ وله‌ئاینده‌دابزر د ه بێ ، به وته ی هیگڵ ((بو ونی په تی))نه‌زانراوونادیاره‌وه‌كو(نه‌بوون) ئه‌مدووواژه‌یه‌چه‌مكێكی‌په‌تی‌و چو نیه كن ، ته نها هه نگا و كه بو و ن د ه بێته (شت) و ا ته د ه بێته شتێكی تا یبه ت ، یا نحا ڵه تێكی هزری تا یبه ت ، گه یشتنیه تی به بو و ن ، وێرا ی ئه مه نا بێ بو ترێ كه (بو ونبوو نه) ، به ڵكو د ه بێ بوترێ ((دێته بوون)) ، ته وژمی دیا له كتێكی واته جوڵه یه كی رێكوپێك و لۆژیكییه له سروشتدا ، دیرۆك وهزره ، هه رقۆ نا غه به شێو ه یه كی لۆ ژیكی ، له رێگه ی(بیرۆكه یه ك) وئاوێته بوونه وه ، د ه گۆ ڕێتكه به تۆ به ی خۆ ی د ه بێته (دژه‌بیرۆكه)یاخاڵی‌ده‌ستپێكی كا ملبوو ند وا تربۆ گه شه ی هۆشیا ری و عه قڵ.

كیركه‌گۆرله‌كاردانه‌وه‌ی‌له‌سه‌ر هێگڵهه بو و كه یه كه مینشێو ه ی ئێگزیستا نسیا لیزمی راگه یا ند وله سه ر رێبا زی هیگڵیشبو وكه سا رته ر(بوون ونه بوون) ی پێكه وه یه كخستتا (د نیا) بهێنێته بوون.

روودا وی ناسه ره كی وكه مبایه خره وتی بو ونگه را یی ما ته مكرد ، له رۆ ما نی (برایا نی كا راما زۆف) ی دیستۆ ڤیسكی (۱۸۸۰) دائه یوانبه رهه ڵستكا رییه كی سه‌رسوره‌هێنه‌ری‌له‌فه‌لسه‌فه‌دا خسته‌روو،((ئه‌گه‌ریه‌زدان‌نه‌بێ، هه مو وشتێ رێپێد را و ه)) ئه مقسه یه به مما نا یه یه كه بنه ما ی ئا كا ری به بێ پا ڵپشتبه با و ه ڕی چا و دێری وسزا ی ئیلاهی‌كاریگه‌ری‌نابێ.

مه گه رئه وه ی كه له سه رهه رمرۆڤێكدا چاودێرێكدابنرێت،كه‌ئه‌وه‌ش شا یسته ی قبو ڵكر د ننییه ، ئه مه مه سه له یه كه كه ئێگز یستا نسیا لیز م نه یتوانیوه چا ره سه رییبكا ت ، برگسۆن له كتێبی (په ره سه ندنی دا هێنه رانه)دا (۱۹۰٦) وبه رهه مه كا نی تری (زانستی میكا نیكی) ره تد ه كا ته و ه وئیرا د ه ی ئا زا د به په سه ند د ه زا نێ وهۆشیا ری به په نا گه ی فه لسه فه را د ه گه یه نێت ، ها یدگه رله ژێركا ریگه ری دیستۆ ڤیسكی دا بو و ، سا رته ریشله ژێركا ریگه ری برگسۆن‌و(هایدگه‌روسارته‌ر)یش هه ردووكیا نله ژێركا ریگه ری ئه دمۆند هۆسێرڵدابوون.

هۆسێرڵ‌كاتێ كه له زانكۆی گۆتینگن و فرایبۆرگوانه‌ی‌ده‌وته‌وه به‌واته ((هه بوون))هه ر شتێككه هه یه ، ئه م (هه بوونه) گوزا رشته له‌(بوون)یكداماڵراو له‌هه‌موجۆره ئا ما ژه یه كی دیا ریكراو، یا نشێوا زێكی تا یبه ت ، بوونی‌ته‌واوزاتی كه‌(خۆی‌له‌خۆیدا زاتنییه)هایدگه‌ر له‌كتێبی(بوون وكات)دا،مه‌سه‌له‌ی بو ونو ه كو پر سیا ربۆ یه كه مینجا رله مێژووی فه‌لسه‌فه‌داده‌خاته روو،ده‌گاته‌لوتكه پۆ په) مرۆڤئا ژه ڵێكی میتا فیز یكیه ، تا ئه و جێگایه‌ی‌ده‌زانین، هیچئۆ رگا نیز مێكی تر هه رگیزتا ئا ستی پرسی (بو ونچییه ؟) سه‌ره‌وخوارناكات.

ها یدگه رئه ڵاكه ئێمه (بوون) راسته وخۆ له‌رێگه‌ی‌هۆشیاری‌خۆمانه‌وه، به‌شێوه‌ی(بوون)ی‌نارۆشن،به‌ڵام كا رتێكه ر((منبیرد ه كه مه و ه ، كه واته هه‌م)ی‌دیكارتده‌ناسینه‌وه.

هۆسێرڵ‌راسته‌كاتكه‌ته‌واوی فه لسه فه پێو یسته فینو مۆ لۆ ژیا نه بێت ، فه لسه فه پێو یسته خوێند نه و ه بێتبۆهزر،یاخودئه‌وواقیعانه‌ی به شێو ه یه ككه له سه رهزرئا شكرا د ه بن ، هۆشیا ری تا كراسته وخۆترین و نا چا رترینته واوی‌واقیعه كانه ،ها یدگه ر تا كه كه س وله هه مو وشتێ زیا تریش هۆشیا رییه كه ی به (بوون)نا ود ه با ت ، هه ركه سێ به رله و ه ی كه ئه سڵه نشتێ له ما هیه تی خۆی بزا نێ ، بو ونی خۆ ی

د ه نا سێ ، چونكه ما هیه تی مرۆڤو ه كو تا كبه شێو ه یه كی چڕ و سا تبه سا ت له‌گه‌ڵ‌ئه‌زموون‌وكاردانه‌وه‌كانیدا دروستد ه بێت ، ما هیه تی مرۆڤ، مێژووی ئه‌وهه‌موورابردوویيه‌تی،به‌ڵام نا توا نینخو د و ه كو تا كێكی په تی ده‌ركبه‌خودبكه‌ین،((دۆخی بنه‌ره‌تی‌وجود،بوونه له جیها ندا)) هه موووشیا رییه ك له‌واقیعیه‌تی‌ده‌ره‌كی‌خۆی

((بە ئاگا یە)) بە بڕوای هۆسێرل وشیاری ئامانجدارە، ئاگابوون ئـامـاژەیبـەبـوونـیـنـاوەڕۆك، وزەیپـەیـوەسـتـبـەتـاکـەوە هـەیـە،وشـیـاریدەتـوانـێشـتـێ بە (نە فیکرد – گۆڕینبۆ هیچئە وە ی پەیوەستنییە بەشتێکیلەبەرچاوەوە، لەژینگەیخۆیبسرێتەوە.

هۆشیاریدەتوانێزەمەنگرژ، یانخاو بکاتەوە، هەروەها دەتوانێبۆرابردوو ئایندەبەناوی ((زەمەنی ئێستا)) وەوەکو بڵێی ئێستا یەبیربکاتەوە، بەلاّم هـۆشـیـاریسـەربـەزەمـەنـگـۆڕدراو، وەستاوەتەسەرلەناوچوونومەرگ.

هەریەکێکلە ئێمە لە ژێردەسەلاّتی چـەمـکـەرووداوداین،بـەڵـگـەیـەك لەبەردەستدا نییە کە دەبێتبۆ چی هاتبینە دنیاوە، ئێمە رێکەوتێکی ئەبستراکتین، بەهیچجۆریلەگەلاّلەی کـەرەسـتـەیپـێـویـسـتـدانـیـن،بـەبـێ مۆڵەتوەرگرتنلەخۆمانهەڵدراوینەتە ناوبوون وبەبێ پرسکردنبەخۆمانلێی دەچپینەدەرەوە، لەم (هەڵدان وفرێدانە) بێزارین ولەمانەوەیخۆشمانئازار دەچێژین ودەتوێینەوە.

بیرکردنەوەلەمردن، ناچارژیانمان رەشدەکات، گەرچیخۆماننتارادەیەك هەستبەسەربەستیدەکەین، بەلاّم ئەمسەربەستییە باریشانمانقورستر دەکات، چونکەدەتوانینبڕوانینە رابردوودا هاتوو ((ئێمە لەگەڕاندا ین و تینووی) دڵگەرمی وئاسوودەین، لەناو کۆمەڵدادەژین، بەلاّمهەریەکێکلە ئێمە لەبنەمادا هەستبەتەنهایی وسەرەنجام هەستبەداماویدەکەین، بارودۆخی ئێمە لەسەدەکانی یەکەمخراپترە، چونکە ئێستا بۆزۆرێکلە ئێمە (یەزدان ئیترخودایەکیزیندوونییە) گۆڕەپانی بوونناکەسییە وئیترنەپەناگەیەك بوونیهەیە ونەبەڵێنیرزگاربوون، ئێمە کەخەبەرمانلەڕوودانیلەناوچوونی خۆمانهەیە، ژیرانەترینکاردانەوەمان قبوڵکردنیکۆیچارەنووسیخۆمانە وەکوبەشێلەنەزمی سروشت وخاڵی هاوبەشبۆهەموومرۆڤەکان، دەتوانین بەحەزی ((بوونلەگەڵخەڵکانیتردا)) و وەرگرتنیبەرپرسیاریەتیەکانوسەرنج چاودێریکەسانیدەوروبەر، ئارامی بەتەنهاییخۆماننبەخشین، هەروەها دەتوانینبەچاوپۆشیکردنلەچێژە دنیاییەکان وپابەندبوونبەئاکاری وابەستەبەخۆمانگوناهەکانمان کەمبکەینەوە (پابەندبوونبەکۆمەڵی لەیاساکانبەرزترینشێوەیئازادییە).

وەکوسوپاسێکلەئەندێشەکانی، لـەبـەرواری(٢٨مـایـسـی١٩٣٣)دا، ئـەنجـومـەنـیبـالاّیزانـکـۆی فـرایـبـۆرگ،هـایـدگـەربـەسـەرۆکـی زانـکـۆهـەڵـبـژارد،بـەلاّمـئـەوپـاش سالێکدەستیلەکارکێشایەوە، تا کـاتـیخـۆیبـەوانـەوتـنـەوەبـەسـەر بەرێ، ئینجاپەیوەندیکردبەپارتی ناسیونالسۆسیالیستەوەودااوای لەخوێندکارەکانیکردتائەدۆلف هیتلەروەکو (واقیعیەتی ئێستا و ئایندەیئەڵمانیا)) ووتەکانیشیوەکو (یاساوریسا)قبوڵبکەن.

لەرەوتیپێگەیشتنیبوونگەراییدالە (هایدگەرەوەتاسارتەر) دووکەسیایەتی کەمبایەختردەرکەوتنئەوانیشکارل یاسپەرس وگابرێلمارسێلبوون، کارل یاسپەرس (١٨٨٣– ١٩٦٩) ئوستادی فەلسەفەلەهایدبێرگلەساڵی (١٩٣١)دا کـتـێـبـی(بـارودۆخـیرۆحـیزەمـەن) وەرگێڕانیئینگلیزی، مرۆڤلەچەرخی نـوێـدا(١٩٣٣)داولـەسـاڵی(١٩٣٨)دا فەلسەفەیبوونگەراییبلاّوکردەوە.

ئەوهەردووقوتابخانەیپۆرزەتیفخوازی (ئـەرتـیـنـیـخـوازی) ورەفـتـارگـەرایـی رەتکردەوەکەهەوڵیاندابووهۆشیاری لەبەرچاونەگرن، هەروەها ئایدیالیزم کەحاشایلەبوونیدنیایدەرەکیو

حـاڵـەتـێـکـیـتـەواوهـزریدەکـرد، مرۆڤیبەپێکهاتەیەکلەهزروجەستە وەسـفـدەکـردکـەئـیرادەیئـازاد،بـەلاّم سنوودارو بەبۆماوەیی وژینگەیی هـەیـە،یـاسـپـەرسـهـەسـتـیـدەکـرد، کەئەمرۆکەمرۆڤبەتایبەتبەهۆی جڤاتیشاری وپێداویستیەتەکنەلۆژییە پیشەسازییەکانیژێردەسەلاّتی (یەکدەستبوون) وەستاوە.

ئـازادیخـودیتـاکـهـەسـتـی بـەرپـرسـیـاریـەتـی،گـونـاهولـەخۆ

ناموبوونماندەداتێ، ئەمهۆکارانەش
لەگەڵ ترسلەمردن، ئێمە بۆ پەیدۆزی
ویارمەتییەکانی میتافیزیکرادەکێشی،
نابێ باوەری گشتی بەیەزدانلاواز
بکەین. کەراستیداکەم وکوری زانستی
ئێمە نیشانەیە لەسەربوونی (بونێکی
بالادەست) کەهاوکێشەی ناروشنی
چەمکی (یەزدان)ە، لای فەیلەسوفان،
لەساڵی (١٩٣٧) داحکومەتی ناسیونال
سۆسیالیست (نازی) یاسپەرسی لەپلەی
ئوستادی دوورخستەوە، ئەوبۆماوەی
هەشت ساڵ ناوی نەما، تاوەکودوای
رووخانی رژێمی هیتلەرسەرلەنوێ پلەی
خۆی بەدەستهێنایەوە.

گابریلمارسێلدەگەرێتەوەبۆچەمکی
بابەتی فەلسەفەی کیرکەگۆر، واتە
گەرانبەدوای خودایەکداکەمانابدات
بەژیانی مرۆڤانەوپشتی پێببەستێ،
ئەولەساڵی (١٨٨٩) دالەباوکێکی
فەرەنسایی ودایکێکی جولەکەهاتوتە
دنیاوە، چەندینساڵ بەنەخۆشیەوە
تلایەوە، تاخۆی چارەسەرکرد، پاشان
لەسەرداخوازی خاچی سووربەشداری
لەجەنگی یەکەمی جیهانیداکردو
هیچکاتێ نەیتوانی دیمەنی دڕندانەو
ئازاربەخشی جەنگەفەرامۆشبکات،
لەکتێبی (رۆژنامەی میتافیزیك ١٩٢٧)
بەباسی باوەرێکەوەسەرقاڵدەبێت،
کەوادێتەبەرچاوتەحەموولی شەرو
پوچیدەکات، فرانسوامۆریاکنووسەری
ئەورۆمانووتارانەی کەهۆگرایەتی
کاسۆلیکیانەی هەبوولێیدەپرسێ
(بۆچی پەیوەستنابێتبەئێمەوە؟).

دواترلەکتێبی (بوونهەبوون) نائومێدی
فەلسەفەی هاوچەرخی بەسەرچاوەی
ئەوەلەقەڵەمدا، کەپێشبرکێی
بەدەستهێنانی کالامادیەکانجێگەی
ئاینی گرتوەتەوە، کەسایەتی مرۆڤ
بووەتەقوربانی سامانودارایی، رۆحی
مرۆڤلەناوپێچوخولی ئەوئامێرانەدا
کەئەویانگۆریوەبەئامێرێکی پەیوەست
بەئامێرەکانی تر، وردوخاشبووە.

(عەشقهەروەکوهۆکارێکەکەباری
نێوان (خود) و (ئەوانی تر) دەشکێنێ،
فراوانکردپەیوەندی وەهاماهەنگی
کەبوونماندەولەمەنددەکات، زۆر
زیرمەندانەیە.

کاتێ کەسارتەرکتێبی (بوون ونەبوون
١٩٤٣) بلاوکردەوە، تیایداپەیوەندی
ئاسایی نێوانومرۆڤومرۆڤی
بەچەشنێکی ناکۆکراگەیاندوجەختی
لەپوچێتی ورەنجوبێهودەیی ژیان
کردەوەوقسەی لەنەمانی تەدریجی
خوداکردەوە، مارسێلیشهێرشیکردە
سەر، بەوبەڵگەیەی کەبێ پەروا
پشتیوانی ئاینی سیستمی کۆمەلایەتی و
کەسایەتی مرۆڤلەناودەبات، بەبڕوای
مارسێل، ژیاری نوێ تەنیابەپابەندبوون
بەکەنیسەیەکی بەدەسەلاتوباوەری
بەهێزدەتوانێ خۆی لەتەوژمی
گومانودوودلی، ململانێی چینایەتی،
جەنگەپرئاشوبەکان، هەروەها
لەهەڵوەشاندنەوەرزگاربکات، سارتەر
هەربەردەوامبوولەسەرهەڵوێستی
خۆی ولەبیرکردنەوەشیداهەروەکو
هایدگەرئێگزیستانسیالیزمبەشێوەی
توێژینەوەی (فینۆمۆلۆژیایە) بوونی
مرۆڤبێیەزدانبەرجەستەبوو.

سەرچاوە: (تفسیرهای زندگی – ویل
دارید ورانت، وەرگێرانی بۆفارسی:
ئیبراهیممشعری – باستان (١٣٧٧).

١– پاسکاڵ (ژیانی – فەلسەفەکەی
– هەڵبژاردەلەنووسینەکانی
) نوسینی ئاندرێ کریسۆن
وەرگێرانی بۆکوردی: سامان
عەلی – دەزگای چاپ وپەخشی
سەردەم (٢٠٠٢).